

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

3-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Sh.D.Xonbabayev

Bo'lajak o'qituvchilarni o'quvchilarda milliy va umummadaniy kompetensiyalarni rivojlantirishga tayyorlashning tarkibiy tuzilishi va yo'nalishlari227

M.S.Xoshimov

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini xalq o'yinlari orqali kommunikativ kompetentligini takomillashtirishning metodologik asoslari231

IQTISODIYOT

X.X.Bozarov

Kichik biznes subyektlarida iqtisodiy inqirozga qarshi kurashish strategiyasini takomillashtirish235

U.X.Gulmatov

O'zbekiston milliy transport tizimining iqtisodiy asoslari.....239

FALSAFA

M.M.Abduraxmonova, D.O.Akramov

Umumta'lim maktablarida xavf guruhidagi oila farzandlarini ijtimoiylashuvida mahalla ijtimoiy xodimining ahamiyati.....246

Q.Sulaymonov

O'rta asr Islom Sharqi allomalarining gnoseologik va teologik qarashlarining qiyosiy induksiyasi253

X.A.Yulbarsova

Integrativ yondashuv asosida bo'lajak sotsiologlarda ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirishning nazariy asoslari.....258

I.A.Asatulloev

Alfred Adlarning qalb konsepsiyasida inson kamolotining ijtimoiy omillar bilan shartlanganligi.....264

I.A.Suvanov

Axborot jamiyatida insonni kutayotgan yangi muammolar xususida ayrim mulohazalar268

M.Y.Ergashov, Z.I.Narziyev

Qomusiy alloma Abu Bakr Muhammad Zakariyo ar-Roziyning ma'naviy va ilmiy merosi.....273

M.K.Soipova

Yoshlar dunyoqarashini shakllantirishda fan va islom qadriyatlarini tushunchasining mazmun mohiyati.....277

I.B.Toshpo'latov

Jamiyat taraqqiyotida filantropik harakatning ahamiyati.....281

З.С.Касимова

Цифровизация и гуманитарное образование: сотрудничество и инновации284

SIYOSAT

Z.Sh.Turg'unboyev

O'zbekiston Respublikasining Afg'onistondagi ijtimoiy-siyosiy vaziyatni mo'tadillashtirishda xalqaro maydondagi tashabbuslari.....290

O'.N.Ahmedova

Davlat va jamiyat boshqaruvida rahbar kadrlar ma'naviyatini yuksaltirish zarurati.....296

M.T.Musayev

Globallashuv sharoitida missionerlikning ijtimoiy-siyosiy munosabatlarga ta'siri.....300

G.S.Ro'ziyeva

Madaniyat va milliy xavfsizlik sohasida davlat siyosatini belgilashning o'ziga xosligi305

TARIX

B.X.Matboboyev, A.A.Aloxunov

O'zbek-Xitoy qo'shma xalqaro arxeologik ekspeditsiyasining Mingtepa shahar xarobasida olib borgan ilmiy izlanishlari natijalari xususida311

J.Sultonov

Chingizxonning markazlashgan davlatga asos solishida ittifoqchilik va diplomatiyaning roli....318

X.X.Azimov

Qadimgi Xitoy manbalarida Usun davlati.....329

J.Z.Axmedov

UO'K: 364.66:061.2

JAMIYAT TARAQQIYOTIDA FILANTROPIK HARAKATNING AHAMIYATI
ЗНАЧЕНИЕ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОГО ДВИЖЕНИЯ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА
IMPORTANCE OF PHILANTHROPIC MOVEMENT IN SOCIETY DEVELOPMENT

Toshpo'latov Iqboljon Baxtiyorovich

Farg'ona viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish milliy markazi o'qituvchisi

Annotasiya

Mazkur maqolada flantropik faoliyat umumbashariy hodisa ekanligi, uning turli xalqlar, turli madaniyat va diniy konfessiyalar vakillari hayotida o'ziga xos tarzda namoyon bo'lishi ijtimoiy-falsafiy jihatlarini ochib berilgan. Sharq va G'arb mutafakkirlarining qarashlarida jamiyat taraqqiyotida flantropik faoliyatning rivojlanishi o'ziga xos bo'lgan bosqichlarni asoslab berganligi asoslangan. Flantropik faoliyat jamiyat taraqqiyotida o'z o'rniga ega bo'lib, bu jarayon xayriya faoliyati sifatida har doim ijtimoiy-iqtisodiy jarayonning murakkab harakati sifatida tahlil qilingan.

Аннотация

В данной статье раскрываются социально-философские аспекты того, что меценатская деятельность является универсальным явлением, что она уникальным образом проявляется в жизни представителей разных народов, разных культур и религиозных конфессий. В его основе лежат взгляды восточных и западных мыслителей о том, что развитие филантропической деятельности в развитии общества происходит по своим этапам. Благотворительная деятельность имеет свое место в развитии общества, и этот процесс, как благотворительная деятельность, всегда анализировался как сложное движение социально-экономического процесса.

Abstract

This article reveals the socio-philosophical aspects of the fact that philanthropic activity is a universal phenomenon, that it manifests in a unique way in the lives of representatives of different peoples, different cultures and religious denominations. It is based on the views of Eastern and Western thinkers that the development of philanthropic activity in the development of society is based on its own stages. Philanthropic activity has its place in the development of society, and this process, as a charitable activity, has always been analyzed as a complex movement of the socio-economic process.

Kalit so'zlar: Flantropik, taraqqiyot, jamiyat, ijtimoiy-iqtisodiy jarayon, insonparvarlik, madaniyat, xayriya, sahiylik, xayr-ehson.

Ключевые слова: Благотворительность, развитие, общество, социально-экономический процесс, гуманитарная деятельность, культура, благотворительность, щедрость, донорство.

Key words: Philanthropy, development, society, socio-economic process, humanitarian, culture, charity, generosity, donation.

KIRISH

Mamlakatimizda turli millatlar vakillari o'rtasida do'stlik, ahillik va o'zaro hamkorlikni mustahkamlashga, ularning madaniyatini, tarixini, madaniy-ma'rifiy tajribalarini o'zaro aloqadorlikda, do'stona munosabatda rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi va davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. "Mustaqillik yillarida mamlakatimizda millatlararo munosabatlar rivojida yangi bosqich boshlandi. Bag'rikenglik va insonparvarlik madaniyatini rivojlantirish, millatlararo va fuqarolararo hamjihatlik va totuvlikni mustahkamlash, yosh avlodni shu asosda, Vatanga muhabbat va sadoqat ruhida tarbiyalash O'zbekistonda davlat siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilandi"[1.]. Bu borada ko'p millatli mamlakatimizda tinchlik, hamjihatlikni ta'minlashda mehr-muhabbat va do'stlikning konstruktiv mazmun-mohiyatini jamiyat a'zolariga singdirish va ilmiy-amaliy voqelikka tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yilliklardagi iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy o'zgarishlar mamlakatimizda modernizatsiya yo'lini bosib o'tgan jamiyatlarga xos bo'lgan xayriya institutlarining paydo bo'lishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratmoqda. Ko'pgina sohalar, ularning shakllanishi jarayoni silliq kechmayotgan bo'lishiga qaramay, rivojlanayotganidan dalolat bermoqda. Bunday sharoitda va

jamiyatdagi o'zgarishlar jarayonida turli ijtimoiy fanlarning o'ziga xos pozitsiyalaridan ham, fanlararo sintez kontekstida ham keng ko'lamlı tadqiqotlar olib borish tabiiy bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Xayriya faoliyatining kelib chiqishi ko'p asrlık tarixga ega. Antik davrda flantropik faoliyat amaliyotlarini shakllantirish bilan birga uning kontseptual talqini asoslari ham ishlab chiqilgan. Masalan, Aristotel ko'rib chiqadigan muhim masalalardan biri bu "berish harakati"dir. Aristotel berishni fazilatning namoyon bo'lishi deb talqin qiladi va uning amaliy ahamiyatini - zarur sabab deb qayd etadi. O'zaro munosabatda "berish"ning asosiy tamoyillaridan biri deb bilishadi. Amaliy yordam berish do'stona munosabatlarni o'rnatishga yordam beradi va bu bilan ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlaydi. Shuning uchun kimga sovg'a qilishni tanlashda ham, kimning qarzdori bo'lishimiz kerakligini tanlashda ham ehtiyot bo'lishimiz kerak[2.55.]

Qadimgi faylasuflar har qanday madaniyatda mavjud bo'lgan berish amaliyotining ikki tomonlama xususiyatini bilishgan. Aristotelning so'zlariga ko'ra, masalan, odamlarni hayotlari jarayonida ikkita jarayon bog'laydi – "berish va qaytarish". Unga ko'ra xayriyani do'stlik tushunchasi bilan bog'laydi, u saxovatli jamoat harakatlariga emas, balki odamlarning bir-biriga nisbatan mehribon va insoniy munosabatiga qiziqadi. Sovg'a beruvchi va oluvchi o'rtasidagi muqarrar tengsizlikni hisobga olgan holda, Aristotel ehtiyotkorlik bilan harakat qilishga, birinchi uchrashgan odamga o'z saxiyligini ko'rsatmaslikka, o'zlari foyda olishni istaganlarni to'g'ri tanlashga va ularga kerakli miqdorni berishga chaqiradi.

Faylasuf Seneka o'zining "Xayrlilik to'g'risida" risolasida "Ixtiyoriy xayr-ehsonning mohiyatini o'rganadi va insoniyat jamiyatini eng kuchli bog'laydigan bu odatni muhokama qiladi"[3.54.]. Odamlar sovg'a berishni ham, olishni ham bilmasligidan afsuslanadi.

Sitseron va keyinchalik stoik faylasuflari "flantropik" faoliyat tushunchasining mazmunini kengaytirdilar. Ularning xayr-ehson va saxiylık haqidagi asarlarida yunon polisida mablag' yig'ish sharoitida aniq odamlar o'rtasidagi shaxsiy munosabatlar bilan cheklanib qolmaydi, balki bu yerda tabiiy huquq va fuqarolik haqidagi kengroq tushunchalar paydo bo'lishiga sabab bo'ladi[4.59.].

Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda filantropik harakatning ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari bizningcha, jamiyatda xayriya amaliyotlarni umumiy foydali maqsadlar uchun shaxsiy pul va mulkiy xayriyalarni, shuningdek, boshqa odamlar yoki butun jamiyat manfaati uchun ixtiyoriy, fidokorona individual yoki jamoaviy faoliyatni o'z ichiga olishi bilan ahamiyatlidir. Shunga ko'ra filantropiya (yunoncha philanthropía — xayriya, phileo — sevgi va ánthropos - shaxs) – degan ma'nolarda ishlatilib, mazmuni kambag'allarga yordam berish, xayriya demakdir[5.26.]. Xayriya faoliyati tarixiy sharoitlarning o'zgarishi va mafkuraviy siljishlar bilan birga rivojlangan. Uning shakllari muntazam o'zgarib brogan holda xayriyaning yangi mexanizmlari va amaliyotlarini paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Turli xalqlar va turli mamlakatlarda xayriyaga o'ziga xos yondashuvlar asosida ishlab chiqilgan, xayriya faoliyati davlatning ijtimoiy faoliyatida turlicha namoyon bo'la boshlamoqda. Hozirgi vaqtda flantropik harakatni o'rganish ko'plab ilmiy fanlarning obyektı hisoblanadi. Jumladan, tarix, falsafa, etika, sotsiologiya, psixologiya, siyosiy iqtisod, huquqshunoslik kabi fanlarni keltirish mumkin.

Tadqiqotchilarning fikricha, "...do'stlik va mehr-muhabbatning filantropiya (insonparvarlik, insonni sevish) funktsiyasi obyektlarni farqlashni taqozo etadi. Do'stlik va mehr-muhabbat, obyektiga ko'ra, insonga, narsalarga, zaminga, kasb-korga, Vatanga, pulga, huzur-halovatga, ijodga qaratilgan bo'lishi mumkin. Lekin ular ichida insonga qaratilgan do'stlik va mehr-muhabbat asosiy o'rında turadi, zero u jamiyatning rivojlanish qonuniyatini belgilab beradi"[6.12.].

B.Strechanski esa o'zining maqolasida filantropik harakatni "Xayriya shakllaridan biri sifatida talqin qiladi, bugungi kunda ta'lim, innovatsiyalar va odamlarning bilimlarini rivojlantirish sohasidagi ko'magi bilan jamiyat muammolarini hal qilishga harakat qiladigan sovg'adir[7.53.].

Xayriyaga e'tiborning yetishmasligi, shaxsning altruistik intilishlariga ishonchsizlikning davlat altruizmiga umid qilishning paradoksal uyg'unligidan kelib chiqadi, bu nafaqat ijtimoiy soha uchun ham odatiy holdir. Shunday qilib, ijtimoiy masalalarga bag'ishlangan maishiy muammolarning ko'pchiligida xususiy xayriyaning asosiy sa'y-harakatlari ko'pincha daromadlarni taqsimlash, sog'liqni saqlash, ta'lim va boshqalar sohasidagi davlat siyosatiga qo'yiladigan talablarni asoslashga sarflanadi. Shu bilan birga, bu talablarning amaliy ma'nosi nima degan savol qavs ichida qolmoqda, chunki davlat shaxsiy hayotda xayriyaga moyil bo'lmagan odamlar tomonidan boshqariladi. Darhaqiqat, bunda ijtimoiy siyosat bo'yicha mahalliy munosabatlarda "kundalik hayotda

FALSAFA

ko'rinmaydiganlar" – "amaliy asoslangan" tavsiyalari bilan adolatli ijtimoiy siyosatni amalga oshiradilar[8.70.].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda filantropik harakatning ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari patronaj murakkab tuzilishga, kelib chiqish shartlariga, rivojlanish dinamikasiga ega bo'lib, ularni o'rganish bizga uning tashuvchilarining ham ijtimoiy, ham shaxsiy pozitsiyalarida ma'lum qonuniyatlarni aniqlash imkonini beradi. Ijtimoiy toifa sifatida san'at homiyligi etarli, odatda o'rtacha darajadan yuqori daromad sharoitida yuzaga keladi, bu iste'dodlar va istiqbolli sa'y-harakatlarga moliyaviy investitsiyalar kiritish bilan namoyon bo'ladi. Vaqt o'tishi bilan saqlanib qolgan bunday faoliyat oila yoki urug'ning an'anasiga aylanadi va me'yoriy kategorik pozitsiyalarga aylanadi. U madaniyatning tarmoq yo'nalishlarining tanlanishini, ko'rsatilayotgan yordam hajmini, uning davomiyligini, samaradorligini belgilaydi. Lekin, bundan tashqari, homiylik sifat toifalariga ega bo'lib, rivojlanish darajasi, ijtimoiy etuklik vazifasini bajaradi, zaruriy darajaga yetdi. Ijtimoiy tushuncha va madaniyatni turli ko'rinishlarida saqlash bilan ongli ravishda shug'ullanadi. Natijada, san'at homiyligi ko'p qirrali shakllanish, shu jumladan ijtimoiy va shaxsiy shakl va shu bilan birga, ma'lum bir davrda mavjud bo'lgan uning tashuvchilari rivojlanishining ma'lum bir bosqichida yuzaga keladigan sifatli va faol pozitsiya sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Demak, makro va mikro darajada bog'liqlik homiylik rivojlanishining o'ziga xos dinamikasini shakllantiruvchi va sifatli pozitsiyalarda belgilaydi.

Fikrimizcha, xayriya kambag'allarga, kasallarga, uysizlarga, tabiiy ofatlardan jabrlanganlarga va hokazolarga yordam berish bilan cheklanmaydi. Qiyin hayotiy vaziyatlarda bo'lgan odamlarga g'amxo'rlik qilish o'rganilayotgan hodisaning faqat bir tomoni, garchi o'ta muhim bo'lsa ham. Shu bilan birga, u ta'lim, fan va madaniyatni rivojlantirish, an'analarni saqlash va ijtimoiy innovatsiyalarning ildiz otishi, jamiyat hayotini uyg'unlashtirishga yordam beradigan samarali altruizmning boshqa ko'plab faol ko'rinishlarini ham qamrab oladi.

XULOSA

Ijtimoiy siyosatni amalga oshirishda filantropik harakatning ijtimoiy-falsafiy xususiyatlari xayriya amaliyoti va boshqa umumiy foydali maqsadlar uchun pul shaklida namoyon bo'ladi. Xayriya faoliyati, jumladan, professional xizmatlarni bepul ko'rsatish, bilim va ko'nikmalarni uzatishni o'z ichiga oladi. Jamiyatda filantropik faoliyatning bir qator nisbatan mustaqil funktsiyalarini ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir. Tadqiqotchi olimlar fikricha, quyidagi tasniflar muvaffaqiyatli ko'rinadi:

1) iqtisodiy jihatdan obyektiv xususiyatlar va hayotiy vaziyatlar tufayli o'z-o'zidan mustaqil ravishda g'amxo'rlik qila olmaydigan fuqarolarning munosib yashashini ta'minlash;

2) ijtimoiy jihatdan turmush darajasini tenglashtirish orqali ijtimoiy keskinlikni yumshatish, obyektiv sharoitlar tufayli yangi sharoitlarga moslasha olmaydigan aholining eng nochor qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy aholining ayrim toifalarining o'z xohishiga qarshi, qabul qilingan turmush darajasidan chiqib ketishiga olib keladigan ijtimoiy munosabatlardagi buzilishlarni to'ldirish, bu ularning jamoat tovarlarini iste'mol qilish va o'zini o'zi anglash qobiliyatini cheklaydi; bir vaqtning o'zida - jamoatchilik fikriga ta'sir qilish;

3) siyosiy jihatdan aholi va davlat tuzilmalari bilan qayta aloqa mexanizmlarini amalga oshirish, ijtimoiy jihatdan, obyektiv sabablarga ko'ra o'z huquqlarini himoya qila olmaydiganlar nomidan ijtimoiy ustuvorliklarni shakllantirishdan iborat.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Мирзиёев Ш.М. Миллатлараро дўстлик ва ҳамжихатлик – халқимиз тинчлиги ва фаровонлигининг муҳим омиллари: Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Республика байналмилал маданият маркази ташкил этилганлигининг 25 йиллигига бағишланган учрашувдаги нутқи // Ma'rifat. - 2017. – 25 январь.

2. Devis S. Philanthropy as Virtue in Late Antiquity and the Middle Ages // Giving: Western Ideas of Philanthropy. Indiana University Press, 1996.

3. Ондрушек Д. и др. Указ. соч. С. 55; Аристотель. Сочинения: в 4 т. Т. 4. Москва. 1984.

4. Сенека Л.А. О благодеяниях // Римские стоики. Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий. Москва. 1995.

5. Смит Дж.А., Боргман К. Благотворительные учреждения в европейских странах: исторический контекст // Отечественные записки. 2006. № 4 (31).

6. R.Bremner "Giving: Charity and Philanthropy in History" Nyu-Jersi: Transaction Publishers, 1996.

7. Султонова Н.Э. Дўстлик ва меҳр-муҳаббатнинг ижтимоий-антропологик хусусиятлари (ижтимоий-фалсафий таҳлил). Фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Самарқанд. 2019.

8. Стречански Б. Благотворительность и филантропия // Ондрушек Д. и др. Хрестоматия для некоммерческих организаций. Братислава, 2003.

9. Якобсон Л.И. Социальная политика: попечительство или солидарность? // Общественные науки и современность. 2008. № 1.